

FRANCESC FONTBONA DE VALLESCAR

Institut d'Estudis Catalans
francesc@francescfontbona.cat

MARAGALL I LA CASA VALLESCAR

Resum:

Aquest article presenta una sèrie d'informacions sobre la casa en què va néixer Joan Maragall i ressegueix, amb l'aportació d'una documentació històrica i fotogràfica, el canvi que s'hi va produir fins al seu enderrocament.

Paraules clau: Joan Maragall — casa natal — Anton Vallescar — carrer Jaume Giralt de Barcelona

Abstract:

This article presents a series of information about the house where Joan Maragall was born and follows, with the contribution of historical and photographic documentation, the changes that occurred in it until its demolition.

Key words: Joan Maragall — birthplace — Anton Vallescar — Jaume Giralt street of Barcelona

Malgrat algunes notes a peu de pàgina, aquest article se centra en l'exposició endreçada d'informacions que procedeixen de la història oral familiar, notícies sentides en la meua infantesa, de boca del meu avi Pere de Vallescar, i després corroborades en bona part per dades comprovables.

Deia el meu avi que Joan Maragall havia nascut a la sala i alcova de la primera planta de la casa del carrer Jaume Giralt número 4, de Barcelona, precisament sota un blasó set-centista, de talla policromada, de la família Vallescar. Era la casa la ubicació de la qual, com és prou sabut, fou evocada pel poeta en el seu conegut poema «Sol solet», que aparegué a la revista *Pèl & Ploma*¹, i que seria poc més endavant inclòs al recull *Visions & Cants*² i que força més tard el mateix poeta seleccionaria per formar part del recull per a joves *Tria*,³ una edició antològica, modestament editada, però acuradament il·lustrada:

Quan jo era petit
vivía arraulit
en un carrer negre.

1 J. MARAGALL, «Sol solet», *Pèl & Ploma*, núm. 33, 13 de gener de 1900, p. [2]. Ramon Casas —el gran pintor modernista i co-propietari de la revista— es basà en aquest poema per il·lustrar la portada del mateix número, dibuix original que figura a l'Arxiu Joan Maragall, ja que quedà propietat de la família, com diu ja Josep Maria CORREDOR, *Joan Maragall*, Barcelona, Aedos, 1960, p. 33 i làm. IV, fora text.

2 ID., *Visions & Cants*, Barcelona, L'Avenç, 1900.

3 ID., *Tria*, Girona, Dalmau-Carles & Cia., 1909, p. 73, amb una il·lustració de Joaquim Renart.

El mur hi era humit,
prò el sol hi era alegre.

Per Ila a Sant Josep
el bon sol solet
lliscava i llua
pel carreró estret.

I en mon cos neulit
llavors jo sentia
una esgarripança
de goig i alegria.

Aquest episodi de la biografia de Maragall és prou conegut, però ha estat analitzat amb molt poc detall, ja que el mateix poeta no va ser gaire diligent en recordar la seva infantesa. Alfons Maseras descriu el pis on va néixer l'escriptor com «gran, espaiós, però sense gaire llum»⁴. Miquel Arimany, al seu llibre sobre el poeta, inclou una foto del pati d'ingrés de la casa a la coberta,⁵ i Maurici Serrahima, que no dóna cap dada nova entorn d'això, reproduceix però, al seu llibre, una fotografia del carrer Jaume Giralt⁶ i una altra del pati d'ingrés, que de fet és la mateixa que reproduceix Arimany.

El cas és que la casa en qüestió havia estat, des de la seva construcció, d'una branca de la família Vallescar, bé que en l'època en què Maragall va néixer ja no pertanyia al llinatge dels seus constructors.⁷

Veritablement, un Vallescar d'aquells havia de ser no sols el propietari, sinó el mateix constructor de la casa, ja que ben bé setze membres d'aquella branca de la família eren mestres de cases, en exercici durant el segle XVIII i part del segle anterior. El primer d'aquests mestres va ser Domènec Vallescar Camps (c. 1646 – c. 1697), de Vilamajor (Vallès Oriental), que havia après l'ofici amb el mestre de cases barceloní Francesc Noguera, també de família originària de Vilamajor,⁸ com ho era igualment tota la família Vallescar, documentada des de les acaballes del segle XII.

Tanmateix, qui seria el primer propietari, i segurament també l'autor, de la casa en qüestió fou el seu fill Anton Vallescar Martí (c.1688 – 1740), el constructor més actiu d'aquest llinatge, que alhora va fer nombrosos negocis d'envergadura en proveïments militars i arrendaments diversos. Un altre fill de Domènec, el gran, i hereu seu, Francesc Vallescar Martí († c. 1724), va exercir diferents càrrecs a la

4 Alfons MASERAS, *Joan Maragall*, Barcelona, Barcino, 1936, p. 7.

5 Miquel ARIMANY, *Maragall 1860-1911-1961*, Barcelona, Miquel Arimany, 1963. La foto, presa l'any 1932, procedeix de l'Arxiu Mas (núm. registre 69696).

6 Maurici SERRAHIMA, *Joan Maragall*, Barcelona, Eds. 62, 1990, p. 17, 129 i 25. La foto prové de l'Arxiu Mas, on el clixé havia tingut el número de registre 69595, que posteriorment li fou canviat pel de CB 6634, i fou realitzada el 1932.

7 La casa va ser venuda en època de Bartomeu Vallescà Bataller, el 1814, segons Eugenio SARRABLO AGUARELES, «El linaje de los Vallescar», *Hidalguía*, núm. 22, maig-juny de 1957, p. 399, data que ja donava Pedro de VALLESCAR Y PALLÍ, *La casa de Vallescar de Vallserena*, Barcelona, Gráficas Casulleras, 1947, p. [s/n].

8 Aquesta família de mestres de cases ha estat estudiada amb força detall per Manuel ARRANZ, *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, 1991, p. 490-503. D'allà en trec les dades. Els segons cognoms dels Vallescar esmentats aquí no els dóna Arranz sinó que els trec de l'arbre genealògic que acompanya el llibre esmentat de Pedro de Vallescar.

Confraria de Mestres de Cases i Molers, i fou membre del darrer Consell de Cent (1713-1714), motiu pel qual prengué part en la defensa del setge de Barcelona.⁹

Formava part del patrimoni d'Anton Vallescar Martí una casa de planta baixa i dos pisos, ocupats per la seva família, del carrer Jaume Giralt de Barcelona, així com la casa del costat, al mateix carrer, que en el moment de la mort d'Anton Vallescar encara no estava acabada.¹⁰ Bé que no conec la dada documental del fet que la casa on vivien Anton i els seus hagués estat projectada efectivament per ell, em semblaria poc lògic que un mestre de cases barceloní que va fer moltes obres públiques entre 1709 i 1738, entre les quals un cos de guàrdia per a la Coronela, al port de Barcelona, el 1712, o el remodelatge general de les fortaleses de Castellciutat, el 1725,¹¹ hagués declinat en un col·lega la construcció del propi habitatge.

L'ara gairebé desaparegut Carrer Jaume Giralt, de Barcelona, en una foto antiga de l'Arxiu Mas. Arxiu Joan Maragall, mrgll-ftgr 18,1

L'hereu d'aquest Anton Vallescar, Francesc Vallescar Torres († c. 1757), ja no exercí de mestre de cases sinó que fou militar d'artilleria. Comprà dues cases més al carrer Jaume Giralt (el 1747 i el 1750),¹² però m'encaixa més que fos la primera la que anys a venir seria casa natal de Maragall, al número 4 d'aquell carrer, ja que portava els blasons amb les armes de la família Vallescar, i un d'ells, en pedra, porta esculpit l'any 1729 a sota.

Desconec a qui pertanyia l'immoble el 1860, quan va néixer Maragall, però ja entrat el segle XX, a la primera planta de la casa del carrer Jaume Giralt hi havia alguna societat recreativa modesta que hi organitzava representacions de teatre d'aficionats, i aviat Pere de Vallescar es proposà rescatar els blasons de la seva família, cosa que va fer el 4 d'Abril del 1931,¹³ dies abans, doncs, de la proclamació de la República. Al vestíbul de la casa hi havia l'al·ludit escut d'armes de pedra, sota del qual hi ha esculpit el cognom «Vallesca» i l'any 1729;¹⁴ mentre que el de talla era a la planta noble, damunt la divisòria entre sala i alcova, que feia d'embocadura del teatret quan Pere de Vallescar el va veure per primer cop.

9 M. ARRANZ, *op. cit.*, p. 502.

10 *Ibid.*, p. 497.

11 *Ibid.*, p. 496.

12 *Ibid.*, p. 499.

13 P. de VALLESCAR, *op. cit.*, p. [30].

14 El reproduïx P. de VALLESCAR, *op. cit.*, frontis.

Pati d'ingrés de la desapareguda casa on va néixer Joan Maragall, al carrer Jaume Giralt, de Barcelona, en una foto antiga de l'Arxiu Mas, de 1932. Arxiu Joan Maragall, mrgll-ftgr 18,2

Sala i alcova de la casa on va néixer Joan Maragall, en una foto antiga de l'Arxiu Mas, de 1932, quan l'escut de talla dels Vallescar ja havia estat substituït per les caràtules al·lusives a l'art escènic. Arxiu Joan Maragall, mrgll-ftgr 18,3

Escut de pedra de la família Vallescar que hi havia al vestíbul de la desapareguda casa del carrer Jaume Giralt, en una foto antiga de l'Arxiu Mas, de 1930-1931. Arxiu Joan Maragall, mrgll-ftgr 18,4

Escut barroc de talla policromada, de la família Vallescar que hi havia damunt del marc entre la sala i alcova de la desapareguda casa del carrer Jaume Giralt, en una foto antiga de l'Arxiu Mas, de 1930-1931. Arxiu Joan Maragall, mrgll-ftgr 18,5

Aquests blasons apareixen fotografiats encara in situ els primers anys trenta, en el repertori iconogràfic de l'Arxiu Mas, de Barcelona, que ara forma part dels fons de l'Institut Amatller d'Art Hispànic,¹⁵ i en el cas de l'escut d'armes de talla encara es pot veure, a una de les fotografies esmentades, com estava situat just a sobre de la motllura de fusta que separava sala i alcova. Un cop extrets els dos blasons, adquirits per Pere de Vallescar, aquest va fer posar, al lloc de l'escut d'armes de talla, una parella de caràtules al·lusives a la Tragèdia i la Comèdia, adequades a la modesta activitat escènica que s'hi feia aleshores. Hi ha una altra fotografia de la sala, buida, feta quan el blasó de talla ja no hi era i ja s'hi havia posat l'emblema teatral que el va substituir.¹⁶

Els blasons procedents de la casa del carrer de Jaume Giralte els conservà Pere de Vallescar i Pallí fins a la seva mort, el 1976, i un d'ells, el de pedra, estigué des de la seva adquisició encastat al mur del vestíbul d'una casa familiar de dues plantes que tenia al carrer d'Àngel Guimerà, al barri de les Tres Torres de Barcelona. Enderrocada aquella casa a la segona meitat del segle XX, el blasó fou novament retirat i es mantingué exempt, com si es tractés d'una escultura de col·lecció, fins que, ja al segle XXI, va ser encastat al costat de la porta d'entrada d'una altra residència de la família, a l'Ametlla del Vallès, a l'interior de la qual s'hi instal·là també l'altre escut d'armes, el de talla.

La casa Vallescar del carrer Jaume Giralte va ser tirada a terra l'estiu de l'any 2000 per l'Ajuntament de Barcelona després d'haver-se fet pública la possible reconsideració de la decisió, que ja feia temps que preocupava. El novembre de 1999 encara es parlava d'un possible salvament de la casa.¹⁷ L'enderroc va provocar molta polèmica ciutadana, especialment entre els veïns del barri, que no volien perdre aquell monument.¹⁸ El fet és, però, que l'alcalde de la ciutat, aleshores Pasqual Maragall Mira, precisament un dels molts néts del poeta, comentà en el parlament per a un acte de l'Arxiu Joan Maragall adreçat al públic, que la vida era així: un dia s'inaugurava l'arxiu del seu avi i l'endemà –com si es tractés d'una fatalitat implacable– s'hauria d'abatre la casa on havia nascut.

Cal dir que l'enderroc es produí amb totes les garanties, certament, després d'haver estat estudiat a fons l'edifici des del punt de vista històric –per Francesc Cavallé i Reinald González– i des del punt de vista arquitectònic, per J. Emili Hernández Cros.¹⁹ L'aparellador Enrique González, en nom de l'empresa Enderrocs S.L., demanà el permís d'enderrocament el 29 de febrer de 2000, i el cap del projecte de Revisió del Catàleg Arquitectònic, de l'Ajuntament de Barcelona, Jordi Rogent, en va fer un informe

15 Són els clixés C-60634, el de pedra, i C-60635, el de talla, fotografies preses el 1930-1931, segons les fitxes de l'Arxiu Mas. Una còpia d'aquests clixés de l'Arxiu Mas, i dels altres tres esmentats més endavant en aquest article, figuren a l'Arxiu Joan Maragall (on porten el topogràfic mrgll-ftgr. 18, 1/5), la qual cosa vol dir que no és d'ara que hi ha consciència, a l'entorn dels Maragall, que la casa on va néixer el poeta era la casa Vallescar del carrer Jaume Giralte de Barcelona.

16 Aquesta foto, presa en 1932, que també prové de l'Arxiu Mas (núm. de registre 69597), la reproduceix el fill del poeta; vg. Joan A. MARAGALL, *Gent Nostra. Maragall*, Barcelona, Edicions de Nou Art Thor, 1982, p. 7, que també reproduceix les fotos del carrer i el pati, ja esmentades, p. 3.

17 Marta RICART, «Ciutat Vella indulta un edificio y estudia salvar otro del derribo», *La Vanguardia* («Vivir en Barcelona»), 14 de novembre de 1999, (p. 3).

18 La premsa es va fer ressò d'aquesta actuació urbanística. Només donaré un exemple, la nota il·lustrada «Últimas horas de la casa donde nació el poeta Joan Maragall», *La Vanguardia*, 4 de juliol de 2000, que inclou una foto de l'enderroc, per Patricio Simón.

19 Expedient 01.2000 LO2243. Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella, Barcelona.

positiu el 26 d'abril de 2000, ja que l'edifici formava part aleshores del Catàleg d'Edificis i Monuments d'Interès Artístic, Històric, etc. de Barcelona, des del 30 d'octubre de 1962.²⁰ S'autoritza l'enderroc, per estar d'acord amb el PERI del Sector Oriental del Barri Antic, i no figurar al Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic i Catàleg del Districte de Ciutat Vella, i perquè la seva exclusió del catàleg del 1979 l'autoritza la Comissió Territorial de Patrimoni Cultural de Barcelona.

El 27 d'abril de 2000 la Cap de Llicències de Ciutat Vella, Pilar Boguñà, elevà a la superioritat la qüestió perquè la resolgués; i la regidora del Districte, Katy Carreras, autoritzà la concessió el 19 de maig. S'adjuntava l'estudi de la finca, signat per Hernández Cros el febrer de 1999, que utilitzava un aixecament de plànols fet per Procivesa S.A. i l'esmentat estudi històric de Cavallé & González.

D'aquests antecedents es despenia que del segle XVII hi havia a la casa molt pocs vestigis, i que es tractava d'un edifici típic del segle XVIII, però molt retocat. A conseqüència de la Guerra de Successió la finca hauria quedat en estat ruïnós, i Anton Vallescar, que ja tenia, des de 1717, les cases en runes dels carrers Carders 41 i Montanyans 3 i 5, l'adquirí en subhasta i hi actuà de promotor, però alhora hi instal·là la seva residència familiar, d'aquí la presència dels blasons. L'engrandiment de la propietat el faria Francesc Vallescà (1747), i després el continuaria amb el número 6 del mateix carrer de Jaume Giralt (c. 1750). Es dedueix de l'estudi que les obres foren executades per Francesc Puig –o Puigmitjà–, sense descartar que hi participés el mateix Anton Vallescar.

A les conclusions d'Hernández Cros es deia que l'edifici estava «mancat de suficients valors» i en descartava l'«interès tipològic», i a més considerava que en el seu estat d'aleshores era «tipològicament irrecuperable».

A la vista de l'informe i dels seus plànols i alçats, és veritat que la casa del carrer de Jaume Giralt 4 era aleshores un conjunt molt barrejat i retocat, i mancat d'elements singulars. Els més significatius –els dos blasons– hi mancaven des de 1931. En aquella ocasió vaig oferir la meva mediació familiar perquè els hereus de Pere de Vallescar fessin donació d'aquells elements a la casa si aquesta es rehabilitava, però la meua proposta no va rebre resposta, bé que els materials gràfics que vaig facilitar acompanyant-la, foren incorporats, sense tanmateix contextualitzar-los al text, a l'informe d'Hernández Cros.

El cert és que la conseqüència urbanística resultant d'aquell enderroc i d'altres de propers, batejada popularment com el Forat de la Vergonya, dins un pla d'actuació municipal de remodelació del barri, ha quedat molt lluny de justificar el sacrifici d'un digne casal d'època barroca que alhora tenia el gens negligible valor afegit de ser la casa natal d'un dels poetes i intel·lectuals més grans de Catalunya.

Rebut el 30 de juny de 2017
Acceptat el 15 de setembre de 2017

²⁰ Està recollit a Josep Emili HERNÁNDEZ-CROS (dir.), *Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la Ciutat de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1987, p. 234-235, fitxa 394, que inclou dues fotografies noves de la casa, una exterior i l'altra del pati.